

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ГРУПИ ІМЕННИКІВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена визначенню складу лексико-фразеологічної групи іменників зі значенням інтелекту в сучасній німецькій мові, використовуючи методику В.В. Левицького, Н.Д. Капатрука та Л.В. Бистрової.

Слова в мові існують не ізольовано. Вони об'єднані за спільністю значень у групи, мікросистеми. Тобто семантичний рівень мови представляє собою не велику кількість безладних значень, а їх упорядковану систему [1: 13]. Розуміння лексики як системи знайшло своє практичне втілення в дослідженні різних лексико-семантичних парадигм [2: 75].

У статті визначається лексико-семантична група (ЛСГ) як семантичне об'єднання слів (парадигм) однієї частини мови [1: 49]. До списку фразеологізмів входили ті, які у своєму складі мали лексичну одиницю зі списку інвентаризованих.

Метою статті є визначити склад лексико-фразеологічної групи іменників зі значенням інтелекту в сучасній німецькій мові.

На сьогоднішній день уже опубліковано велику кількість робіт, які присвячені детальній розробці конкретних проблем, пов'язаних з дослідженням лексико-семантичних груп. Це, наприклад, публікації Р. Мельник "Інвентаризація ЛСГ прикметників зі значенням старанний", М. Капатрука "Формалізована процедура дослідження лексики і перспективи її використання", О. Джурюк "До проблеми інвентаризації ЛСГ іменників зі значенням "будівля", які були опубліковані у випусках "Наукового вісника Чернівецького університету" та інші.

Новизна дослідження полягає в тому, що вперше в синхронії проводиться інвентаризація лексико-фразеологічної групи іменників зі значенням інтелекту в сучасній німецькій мові на об'єктивних формалізованих основах.

Актуальність вбачається у використанні результатів формалізованого дослідження та у створенні правильної основи для когнітивних робіт.

Принцип об'єктивної інвентаризації ЛСГ було сформовано дослідниками В.В. Левицьким, Н.Д. Капатруком та Л.В. Бистрою [3: 75-78], який широко репрезентується в публікаціях цієї школи.

У статті ми використали методику вищезгаданих дослідників. Для визначення ваги компонента в тлумаченні використовується формула (1), за допомогою якої можна визначити вагу компонента в кожному зі слів отриманого списку [2: 88]:

$$W=(n+1)-r/n, (1)$$

де W – вага компонента, n – кількість компонентів тлумачення, r – порядковий номер компонента у словниковій статті.

Значення W можуть бути в межах від нуля до одиниці. Чим ближче величина ваги компонента до одиниці, тим більше він семантично зв'язаний з основним значенням тлумачного слова.

З метою більшої об'єктивізації було використано вісім словників (чотири синонімічні [5; 6; 7; 8], та чотири тлумачні [9; 10; 11; 12] словники сучасної німецької мови, за допомогою яких ми визначали середню вагу компонента за формулою:

$$W_{\text{серед.}}=W_1+W_2+\dots+W_n/n, (2)$$

де W_{серед.} – середня вага компонента, W₁, 2, n – вага компонента в першому, другому, n – му словнику, n – кількість словників.

На першому етапі визначаємо доміную групу (для іменників – Verstand) і на основі словників складаємо початковий список слів, за допомогою яких розкривається зміст доміную. Далі за допомогою формул знаходимо середню вагу доміную в тлумаченні слів вихідного списку: таблиця 1. На другому етапі початковий список стратифікується на основі частотних характеристик слів, що входять до його складу. Словам, які зустрілись у чотирьох і більше з восьми синонімічних та тлумачних словників, надається статус ядерних лексем. У нашому випадку до таких належать: Geist (0,74), Grips (0,66), Intellekt (0,62). На основі одержаних результатів весь список поділяється на 3 групи:

Перша група – іменники з вагою 0,5 та більше. До цієї групи належать слова: Geist (0,74); Grips (0,66); Intellekt (0,62). Вони описують основне значення доміную й тісніше, ніж інші слова списку, зв'язані з нею.

Друга група – всі слова, вага яких не перевищує 0,5 і не нижча 0,1. Сюди належать іменники: Geisteskraft (0,1), Hirn (0,43), Klugheit (0,38), Gehirn (0,22), Scharfsinn (0,28), Begriffsvermogen (0,13), Besinnung (0,13), Denkvermogen (0,23), Erkenntnis (0,13), Intelligenz (0,19), Vernunft (0,36), Geistesgaben (0,13), Esprit (0,13), Ratio (0,33), Grütze (0,21), Verstandnis (0,1), Gehirnschmalz (0,13), Pli (0,13).

Таблиця 1

Вага доміную Verstand в тлумаченні слів вихідного списку

		W1	W2	W3	W4	W5	W6	W7	W8	W- сумарне	W- серед- не
1	Geisteskraft	0,33	-	-	0,5	-		-	-	0,83	0,1

2	Hirn	0,13	0,38		0,5	0,33	0,71	0,5	0,89	3,44	0,43
3	Intellekt		0,35	0,14	1	1	0,5	1	1	4,99	0,62
4	Klugheit	0,11	0,72	0,07	0,27	0,83	1			3	0,38
5	Geist	0,68	0,81	0,65	1	0,91	0,95	0,88		5,88	0,74
6	Begabung			0,39	0,31					0,7	0,09
7	Talent	0,64								0,64	0,08
8	Gehirn	0,17	0,45				0,67	0,5		1,79	0,22
9	Scharfsinn		0,4	0,08		0,25		0,5	1	2,23	0,28
10	Grips		0,26		1	1	1	1	1	5,26	0,66
11	Begriffs- vermugen	1	-	-		-	-	-		1	0,13
12	Besinnung	1				-				1	0,13
13	BewuЯtsein	0,47						-		0,47	0,06
14	Denkver- mugen	1	0,31	0,09	0,09			-		1,8	0,23
15	Erkenntnis	1								1	0,13
16	Intelligenz hohe		0,42	0,33				0,75		1,5	0,19
17	Vernunft	0,04	0,27	0,6	1				1	2,91	0,36
18	Auffassungs- gabe		0,29	0,13	0,29					0,71	0,09
19	Geistesgaben		-	-	1	-		-		1	0,13
20	Esprit			-	1	-				1	0,13
21	Ratio		-	0,6		1	0,5	0,5		2,6	0,33
22	GrЪtze		-		1		0,25		0,4	1,65	0,21
23	Verstdndnis				0,78					0,78	0,1
24	Gehirnschmalz		-		1	-		-	-	1	0,13
25	Pli		-		1	-		-		1	0,13

Третя група – іменники з семантичною вагою, нижчою від 0,1: Begabung (0,09), Talent (0,08), BewuЯtsein (0,06), Auffassungsgabe (0,09).

Але "тест на ім'я" не завжди може дати об'єктивний результат. За межами основної групи залишаються слова, які входять до лексико-семантичної групи, що формується, але не описуються домінантою. Тому для визначення того, які з іменників, крім уже названих, належать до основного складу ЛСГ, ми пропускаємо їх через "фільтр" слів, що входять до ядра, тобто проводимо операцію "тест на ядро". Якщо їх значення описується хоча б одним компонентом ядра, то тестоване слово включається до складу ЛСГ. Отримані за процедурою W величини можна певною мірою стратифікувати, що робить процедуру інвентаризації не лише об'єктивнішою, а й наочнішою. Результати проведеного "тесту на ядро" наводяться в таблиці 2.

Таблиця 2

Вага "ядрових" слів Geist, Grips, Intellekt в тлумаченні іменників вихідного списку

		W1	W2	W3	W4	W5	W6	W7	W8	W- сум/	W- сер.
1	Geisteskraft	0,67	-	-		-		-	-	0,67	0,08
2	Hirn		0,47							0,47	0,06
3	Klugheit									0	0
4	Begabung	0,59			0,29					0,88	0,11
5	Talent				0,65					0,65	0,08
6	Gehirn		0,33							0,33	0,04
7	Scharfsinn		0,84				1			1,84	0,23
8	Begriffs- vermugen	-	-	-		-	-	-		0	0
9	Besinnung					-				0	0
10	BewuЯtsein	1						-		1	0,13
11	Denkvermugen	0,19	0,69					-		0,88	0,11
12	Erkenntnis	0,9								0,9	0,11
13	Intelligenz hohe		0,69							0,69	0,09
14	Vernunft	0,13	0,74							0,87	0,11
15	Auffassungs- gabe		0,21							0,21	0,03
16	Geistesgaben		-	-		-		-		0	0
17	Esprit	-	1	-		-		1		2	0,25

		W1	W2	W3	W4	W5	W6	W7	W8	W- сум/	W- сер.
18	Ratio	-								0	0
19	Grütze	-	-	-						0	0
20	Verständnis									0	0
21	Gehirnschmalz	-	-	-		-		-	-	0	0
22	Pli	-	-	-		-		-		0	0

Проведене дослідження показало, що найбільшу семантичну вагу мають іменники *Hirn* (0,43), *Klugheit* (0,38) та *Vernunft* (0,36). Але до основного складу групи вони не можуть увійти, оскільки мають семантичну вагу менше 0,5.

Отримані дані дозволяють провести інвентаризацію за даною процедурою і фразеологічних одиниць зі значенням інтелекту, які були виписані із словників під редакцією

В.І. Гавриця, О.П. Пророченко, Л.Е. Біновича, і за вагою цих ядерних одиниць вони також підлягали певній стратифікації, повний опис процедури якої може бути предметом окремої статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Степанова Г.В., Шрам А.Н. Введение в семасиологию русского языка.- Калининград, "Калининградская правда", 1980. – 72 с.
2. Левицкий В.В. Статистическое изучение лексической семантики. – К., 1989. – 155 с.
3. Быстрова Л.В., Капатрук Н.Д., Левицкий В.В. К вопросу о принципах и методах выделения лексико-семантических групп слов // Филол. науки. - 1980. - № 6. – С. 75-78.
4. Левицкий В.В., Огуй О.Д., Кійко Ю.С., Кійко С.В. Апроксимативні методи вивчення лексичного складу. – Чернівці, Рута, 2000. – 136 с.
5. Peltzer K., Normann R.: Das treffende Wort: Wörterbuch sinnverwandter Ausdrücke – Thun: Ott Verlag, Aufl.19, 1994. – 695 S.
6. Duden. Das Synonymwörterbuch. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: 3., völlig neu erarbeitete Auflage: Dudenverlag, 2004 – Bd. 8.
7. Bulitta E., Bulitta H.: Das grosse Lexikon der Synonyme – Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag GmbH, 2005. – 1049 S.
8. Gurner H., Kempcke G. Synonymwörterbuch. –Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1974. – 643 S.
9. Bunting K., Karatas R.: Deutsches Wörterbuch – Chur/Schweiz: Isis Verlag AG, 1996. – 1472 S.
10. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim / Wien / Zürich: Dudenverlag, 1996. – 1816 S.
11. Lingen. Neues deutsches Wörterbuch – Kln: Lingen Verlag, 2003. – 1055 S.
12. Wahrig G. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. – Gütersloh: Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH, 1994. – 1824 S.

Матеріал надійшов до редакції 17.04.2006 р.

Угринюк Р.В. Инвентаризация лексико-фразеологической группы имен существительных со значением интеллекта в современном немецком языке.

В статье рассматривается определение состава лексико-фразеологической группы имен существительных со значением интеллекта в современном немецком языке, используя методику В.В. Левицкого, Н.Д. Капатрука и Л.В. Быстровой.

Ugrinyuk R.V. Inventarization of the lexico-phraseological group of German substantives denoting intellect.

This article deals with the problems of inventarization of an uninvestigated lexico-phraseological group of German substantives denoting intellect. Some formal methods (developed by V. Levitskiy and his school) have been used